

ПОШУКИ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

А.І. Вдовиченко, Спілка буровиків України,

На підставі поглиблених досліджень і результатів обговорень науковою спільнотою і громадськістю сучасної нормативної бази вищої освіти в Україні виявлені суттєві її недоліки та окреслені деякі нові підходи її удосконалення, зокрема у сферах технічного і природничого спрямування.

Актуальність проблеми. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час засідання Асоціації ректорів вищих технічних закладів України, яке відбулося 7 липня 2016 року на базі Національного гірничого університету зазначила: «...якщо ми не введемо на новий рівень інженерно-технічну та природничу освіту ми не зможемо рухатись далі. Аналізуючи загальні процеси в освіті можу констатувати спадання інтересу до вивчення математичних та природничих дисциплін в середній школі, і це потім негативно позначається на інженерно-технічній та природничій освіті у вищій школі. Це дуже небезпечно, оскільки технічні виші є джерелом для оновлення кадрів високотехнологічного бізнесу. Ми спільно повинні знайти точку росту, рецепти, моделі щоб вийти із цієї кризи» [1].

Поряд із тим при розробці нормативної бази вищої освіти допущені серйозні прорахунки, які свідчать про неадекватне ставлення до технічних наук.

Метою роботи є пошук шляхів удосконалення нормативної бази вищої освіти для підвищення ефективності і якості вищої освіти в технічних галузях.

Аналіз обговорень. Освітня діяльність є невід'ємною, і однією із самих важливих складових виробничого процесу, і тому представники цієї сфери, як основні споживачі і оцінювачі освітянського «продукту», повинні в першу чергу бути зацікавлені у підвищенні якості підготовки фахівців.

На сьогодні великим недоліком в освітянській діяльності, рівно як і в науковій, є те, що освітяни і науковці інколи все розробляють під себе, самі ж себе контролюють і оцінюють якість своєї діяльності. До розробки освітянських нормативно-правових актів долучаються інколи випадкові і некомпетентні особи, що створює велику плутанину, і як наслідок розроблене нове виявляється гірше старого.

Однією із причиною такого явища у нашій освіті є те, що фахівці природничих та технічних наук, справжні вчені і представники сфери реальної економіки усуваються від питань освіти, внаслідок чого законодавчою ініціативою у цій важливій сфері заволоділи філософи, теологи, педагоги та інші представники гуманітарного спрямування, які недостатньо володіють практикою використання наукового і освітянського «продукту».

Найбільше проблем виникає внаслідок неоднозначного тлумачення і застосування термінів і понять. Прикро, що цей негатив найбільше поширений в Міністерстві освіти і науки, яке має бути взірцем чіткого дотримування термінології.

Серед найбільш поширених прикладів такої невідповідності є застосування словосполучення «науково-технічна», «науково-технологічна» та інші подібні, які суттєво звужують розуміння терміну суто технічним, технологічним та іншими спрямуваннями.

Мабуть у таких випадках доцільно вживати добре зрозумілі терміни - наука і практика.

Наука – діяльність з метою отримання нових корисних знань, а науково-практична діяльність - використання цих знань у практиці, незалежно від сфери діяльності (технічної, технологічної, економічної, соціальної, правової, гуманітарної, політичної і т. п.).

Це питання було обговорене в широкому колі науковців і одноставно підтримано, проте новий закон про наукову і науково-технічну діяльність залишив усе без змін.

У Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 (Перелік 2015) некоректно застосовані терміни «виробництво», «технологія» і «інженерія»[2].

Виробництво – процес створення матеріальних і суспільних благ, необхідних для існування і розвитку. Цей термін притаманний усім сферам суспільної діяльності, і його вживання може бути тільки у словосполученні, наприклад: виробництво сталі, гірниче виробництво, сільськогосподарське виробництво і т.п.

Технологія - сукупність прийомів, що застосовуються в будь-якій справі і тому неприпустимо створювати спеціальності суто за такою назвою, а завжди використовувати цей термін також у словосполученнях. Наприклад, харчові технології, гірничі технології, освітні технології, педагогічні технології, політ-технології, бізнес-технології та інші.

У Переліку 2015 необґрунтовано вигадана галузь «Виробництво і технології», назва якої є грубою тавтологією. Виробництво не може функціонувати без технологій. Застосування такого терміну можливе тільки у назві галузі, яка об'єднувала б усі існуючі виробництва або більшість споріднених. В даному випадку галузь об'єднала декілька різних спеціальностей, які жодним чином не мають нічого спільного, як у виробництві, так і у технологіях: «Харчові технології», «Технології легкої промисловості», «Технології захисту навколишнього середовища», «Гірництво», «Нафтогазова інженерія і технології», «Видавництво та поліграфія». Така ж думка висловлена у роботі Салова В.О. і Панченка В.В.[3].

Найбільш влучно названа спеціальність «Гірництво», а ось у назві «Нафтогазова інженерія і технології» знову тавтологія. Інженерія і технології присутні обов'язково у кожному виробництві, і це цілком зрозуміло кожному інженеру і навіть простому робітникові, але чомусь дехто вважає, що про цю прописну істину необхідно ще раз нагадати. Є безліч простих і зрозумілих усім термінів, наприклад, «Нафтогазовидобуток» без пояснень про інженерію і технології, які нічого не додають до розуміння суті спеціальності.

Інженерія – галузь людської інтелектуальної діяльності по застосуванню досягнень науки до вирішення конкретних проблем людства, яка є невід'ємною складовою кожної спеціальності, особливо технічної, і тому незрозумілим є додаткове використання цього терміну в назвах окремих галузей і спеціальностей, наприклад: «Механічна інженерія», «Електрична інженерія» та інші, замість простого і зрозумілого - «Механіка», «Енергетика» і т.п.

У таблиці відповідності Переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011) і Переліку 2015 спеціальність «Буріння свердловин» неправомірно віднесено до спеціальності «185. Нафтогазова інженерія і технології». Буріння це процес спорудження гірничої виробки – свердловини, і тому спеціальність повинна відноситись до «184. Гірництво». Буріння використовується масово також і в інших галузях: геологорозвідці на тверді корисні копалини, видобутку підземних вод і тепла, на гірничих роботах, при будівництві та багато інших, обсяги буріння в яких набагато перевищують ці обсяги у нафтогазовій галузі.

Логічно було б і «Розробку родовищ нафти і газу» також віднести до спеціальності «184.Гірництво», як суто гірничі роботи.

Дійсно, необхідно всіляко намагатись рухатись у напрямку зменшення кількості галузей і спеціальностей, але при цьому дотримуватись єдиних науково обґрунтованих принципів групування по спорідненості, суспільної важливості і кількості. За такими підходами є усі підстави скоротити кількість галузей знань до 20, а спеціальностей – до 100.

В умовах скорочення нічим необґрунтовано створення нової галузі «Богослов'я» із однією однойменною спеціальністю, хоча до цього вона по праву входила до галузі «Філософія». До чого таке особливе ставлення до богослов'я у країні із численними конфесіями і їх проблемами, а церква відділена від держави.

Галузі «Журналістика» і «Біологія» мають по одній спеціальності; «Право», «Ветеринарна медицина», «Соціальна робота» і «Сфера обслуговування» - всього по дві, і поряд із тим, деякі галузі, особливо технічні, об'єднують до 9 спеціальностей.

З огляду наведеного можна дійти висновку, що до складання нового Переліку 215 не долучились справжні професіонали, і такі підходи мають місце і у всіх інших новаціях в освіті і науці, зокрема і в новому Законі про вищу освіту.

Спілкою буровиків України подано низку пропозицій по удосконаленню нормативної бази вищої освіти, які частково враховані [4].

Стосовно освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра. В Європейському союзі та у багатьох інших країнах світу більшість студентів не продовжує навчання в магістратурі, тому що бакалавріат вважається підтвердженням повноцінної й завершеної вищої освіти. Продовжують навчання в магістратурі частіше студенти, які планують займатися науковими дослідженнями або педагогічною діяльністю у ВНЗ.

За цим прикладом необхідно і у нас вважати рівень бакалавра закінченим циклом вищої освіти, якого достатньо для практичної роботи на всіх рівнях суспільної діяльності.

Магістр відповідає дослідницькому рівню, і тому повинен стати початковий науковим ступенем, який необхідний для наукової і педагогічної діяльності. Так колись було в Росії.

Таким чином, кількість підготовлених бакалаврів повинна повністю забезпечити потреби сфери реальної економіки і державного управління, а магістри, необхідність у яких у рази менша, створять міцну і надійну кадрову базу для наукової, інноваційної і педагогічної діяльності.

Таке упорядкування дозволять різко скоротити витрати на підготовку кваліфікованих кадрів і суттєво підвищити їх якість. Це принесе державі і громадянам України щорічну економію у декілька млрд. грн., а також зменшить навантаження на навчальні заклади, і автоматично буде знята низка важливих проблем, пов'язаних із недоцільним перенавчанням.

Істотним гальмом у розвитку наукової діяльності є існуюча в Україні, на відміну від більшості розвинутих країн світу, недолуга і марнотратна процедура присудження наукових ступенів [5].

У своїй діяльності науковець повинен бути повністю зосереджений на теоретичних, експериментальних та практичних дослідженнях з метою отримання нових корисних знань, що можуть бути ефективно використані для подальшого розвитку науки та в цілому суспільства. Отримані результати своїх досліджень він повинен аналізувати та своєчасно оприлюднювати шляхом їх опублікування та апробації на наукових зібраннях різного рівня. Крім того, він повинен приймати активну участь у громадській науковій діяльності по піднесенню престижу своєї професії, відстоюванню наукових ідей та розповсюдженню знань. Головним завданням наукової спільноти є створення сприятливих умов для зацікавленості фахівців до глибокого занурення у наукові дослідження.

Оцінка та визнання досягнень і рівня кваліфікації науковця – це справа відповідної наукової спільноти, яка самостійно обирає методи об'єктивної та незалежної атестації з використанням сучасних найновіших наукових досягнень, що виключає всяку бюрократичну тяганину та унеможливорює доступ до науки тим, що не відповідають встановленим вимогам.

Процедура якості оцінювання повинна бути максимально спрощеною, доступною та прозорою. Відповідальність за це несе тільки відповідна наукова громадськість, яку можуть представляти визнанні університети, наукові установи та громадські організації, в статутах яких передбачено виконання чи сприяння науковим дослідженням. Роль держави визначається тільки у стимулюванні цієї діяльності та контролю за виконанням чинного законодавства.

Запропонований до обговорення проект нового положення про присудження наукових ступенів визнанням за реальними здобутками по бальній системі дозволяє з використанням сучасних досягнень в інформаційних технологіях, всебічно, об'єктивно, незалежно з мінімальними витратами, як для самого здобувача, так і для держави, оцінити науковий рівень кваліфікації науковця та достойно визначити його місце в науковій ієрархії [6,7].

Японія досягла високого рівня розвитку, в першу чергу, не за рахунок всезагального прагнення до вищої освіти, а саме глибокого усвідомлення адекватного розуміння кожним свого місця у суспільній діяльності.

В Україні є усі передумови обрати за приклад самий кращий світовий досвід, удосконалити його з урахуванням вітчизняних досягнень, національних особистостей і рівня сучасних інформаційних технологій та впровадити найкращу у світі зразкову високоефективну супереконімічну систему освіти і науки.

В таких умовах зростає роль виробничої і наукової громадскості в удосконаленні системи освіти і тому проведення спільних заходів по налагодженні співпраці є надзвичайно важливим.

Справжнє підвищення якості підготовки наукових кадрів потребує конкретних дій, якщо керівництво МОН України дійсно налаштоване підтримати позитивні зміни для сприяння розвитку освіти науки, а не їх всіяко гальмувати під тиском сил, яких влаштовує недосконала діюча система. Настав критичний час, коли в цій справі потрібно щось кардинально змінювати за змістом, а не за формою.

Список літератури

1. Лілія Гриневич: Майбутнє української економіки напряму залежить від розвитку математичної та природничої освіти. [Електронний ресурс] // <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/07/07/liliya-grinevich-majbutne-ukrayinskoyi-ekonomiki-naprya/>.

2. Наказ МОН від 06.11.2015 №1151 “Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266

3. Салов В.О., Панченко В.В. Підготовка фахівців для добувної промисловості України в умовах зміни нормативної бази вищої освіти // Форум гірників – 2015: матеріали між нар. конф., 30 вересня – 3 жовтня 2015 р., м. Дніпропетровськ. – Д: Національний гірничий університет, 2015. – Т.1. – С.253 – 259.

4. Засідання науково-методичної комісії з вищої освіти НМР МОН України за галуззю знань «Розробка корисних копалин» // БУРІННЯ. – 2013. - №10. – С. 86 – 88.

5. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Де новації в атестації? Сучасні інформаційні технології в оцінці наукового рівня фахівців. Газета «Дзеркало тижня. Україна», 2015. - №33, 11 вересня 2015.

6. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Шляхи удосконалення системи атестації наукових кадрів: пошук альтернативи // Форум гірників – 2015: матеріали між нар. конф., 30 вересня – 3 жовтня 2015 р., м. Дніпропетровськ. – Д: Національний гірничий університет, 2015. – Т.1. – С. 260 – 263.

7. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Нові підходи в оцінці наукового рівня фахівців // Нафта і газ. Наука – Освіта – Виробництво: шляхи інтеграції та інноваційного розвитку: матеріали Всеукраїнського науково-технічної конференції (м. Дрогобич, 8 – 9 травня 2015р). – Дрогобич: ТЗОВ «Трек – ЛТД». – 2015. – С 187 - 190.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

*О.В. Горпинич, Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»,
Україна*

Висвітлено європейський досвід контролю та забезпечення якості вищої освіти. Визначено чинники формування системи забезпечення якості в країнах Європейського Союзу. Обґрунтовано напрями створення системи гарантії та оцінювання якості вищої освіти в Україні.

Серед багатьох сфер життєдіяльності людини, для яких актуалізується проблема забезпечення якості, одне з чільних місць посідає сфера освіти. Це пов'язано як із недостатньо швидким реформуванням вітчизняної освітньої системи відповідно до